

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИКОРИСТАННЯ
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАННІ
АНГЛІЙСЬКОГО ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ**

Психолого-педагогічні передумови використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні англійського діалогічного мовлення. Стаття присвячена підготовці майбутніх учителів іноземних мов. Розглянуті психолого-педагогічні основи розробки та використання електронних засобів для забезпечення самостійної аудиторної та поза аудиторної роботи з англійської мови. Сформульовані вимоги до розробки навчальної комп'ютерної програми для формування англomовної компетентності в діалогічному мовленні майбутніх учителів іноземних мов.

Ключові слова: англійська мова, діалогічне мовлення, електронний засіб навчання, інформаційно-комунікаційні технології, майбутній вчитель, мультимедіа, навчальна комп'ютерна програма.

Психолого-педагогические предпосылки использования информационно-коммуникационных технологий в обучении английской диалогической речи. Статья посвящена подготовке будущих учителей иностранных языков. Рассмотрены психолого-педагогические основы разработки и использования электронных средств в обеспечения самостоятельной аудиторной и внеаудиторной работы по английскому языку. Сформулированы требования к разработке обучающей компьютерной программы для формирования англоязычной компетентности в диалогической речи будущих учителей иностранных языков.

Ключевые слова: английский язык, диалогическая речь, электронное средство обучения, информационно-коммуникационные технологии, будущий учитель, мультимедиа, обучающая компьютерная программа.

The Psycho-didactic Background of Usage of Information and Communication Technologies in English Dialogical Speech Training. The article deals with the training of the future teachers' of foreign language. Psycho-didactic background is considered for the development and usage of e-learning tools for self-work in English classroom. The requirements to creation of computer program for development of the future teacher's English competence in dialogical speech are stated.

Key words: English, dialogical speech, e-learning tool, information and communication technologies, future teacher, multimedia, computer program.

У контексті сучасних реалій, коли замовлення суспільства вимагає нових підходів до освіти у ВНЗ, актуальності набуває й розробка технологій аудиторної та самостійної позааудиторної роботи майбутніх учителів іноземних мов (ІМ). Ця тенденція має свої об'єктивні передумови, пов'язані насамперед із зміною освітньої парадигми, зокрема підходу до суб'єкту навчання – студента, який з його внутрішніми потребами і мотивами, суб'єктивним досвідом та індивідуально-психологічними властивостями є центральною фігурою в навчальному процесі, а також розподілом навчальних годин курсу "Англійська мова" для майбутніх учителів. Згідно з робочими програмами 50-60% від загальної кількості навчальних годин відведено на позааудиторну самостійну роботу студентів.

Очевидним є той факт, що сучасні тенденції організації освіти вимагають адекватних сьогоденню засобів та методів навчання. Вирішення порушеної проблеми можливе за умов залучення новітніх інформаційно-комунікаційних технологій.

Питанням упровадження комп'ютерних технологій у навчальний процес розглядалось багатьма вченими: педагогічні та психологічні передумови використання комп'ютерних технологій обґрунтовано в працях

В. А. Трайньова, J. Higgins; методичний аспект проблеми висвітлено в роботах О. О. Москалець, Л. А. Цветкової, О. Л. Цеомашко; розробкою комп'ютерних курсів, програм, вправ з ІМ займались А. П. Журавльов, О. П. Норенко, зокрема навчальних комп'ютерних програм для опанування іншомовним діалогічним мовленням (ДМ) студентів нелінгвістичних ВНЗ – І. В. Чірва, Я. В. Окопна, О. М. Огуй. Проте, навчання майбутніх учителів англійського ДМ з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема навчальних комп'ютерних програм (НКП) ученими не висвітлювалось.

Метою нашої статті є розгляд психолого-педагогічних передумов щодо використання та розробки електронних засобів навчання англійського діалогічного мовлення майбутніх учителів іноземних мов.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**: 1) розглянути педагогічні та методичні засади використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні ІМ; 2) виявити особливості та основні вимоги щодо розробки електронних засобів для формування у майбутніх учителів англійської компетентності в ДМ.

Зміна підходу до суб'єкту навчання – студента, який з його внутрішніми потребами і мотивами, суб'єктивним досвідом та індивідуально-психологічними властивостями є центральною фігурою в навчальному процесі, а також впровадження кредитно-модульної системи в контексті реалізації принципів Болонської декларації передбачає, що учіння студентів спрямоване на оволодіння способами самостійного набуття знань та розвитку освітньої автономії. Концепція самостійного набуття знань у процесі навчання ґрунтується на таких основних положеннях:

1) навчання є активним процесом, спрямованим на здобуття та конструювання власного знання;

2) студент з його внутрішніми потребами і мотивами, власним лінгвістичним досвідом та індивідуально-психологічними особливостями є суб'єктом навчання;

3) роль викладача змінюється залежно від ролі джерела знань, передавача інформації до ролі інструктора навчання, консультанта, координатора [5, с. 45].

Реалізація такого підходу до навчання неминуче призводить до перегляду та вдосконалення чинних організаційних форм навчання у ВНЗ, зокрема зменшення аудиторних занять з викладачем і перенесення основного навантаження на самостійну позааудиторну роботу студента. Самостійна позааудиторна робота студента може розглядатися як "самостійна пізнавальна діяльність" – вищий рівень самостійної роботи [4, с. 14], оскільки вона спрямована на розв'язання пізнавальних, комунікативних і мовленнєво-поведінкових завдань [2, с. 13]. Студент під час виконання позааудиторної роботи сам керує процесом учіння, що передбачає його здатність до самооцінки, яка, в свою чергу, вимагає від студента рефлексії та критичного усвідомлення власних здібностей, можливостей та рівня володіння певними вміннями.

Незаперечним фактом є те, що майбутній учитель ІМ відповідає за результати своїх навчальних досягнень. При цьому основним завданням викладача стає організація пізнавальної діяльності студентів, яка б не лише дозволяла засвоювати студентами готові знання, а й спонукала одержувати знання самостійно з різних джерел і вміти застосовувати їх на практиці. Отже, виникає нагальна необхідність вибору таких засобів навчання, які, по-перше, є доцільними та ефективними при навчанні майбутніх учителів; по-друге, можуть використовуватись у самостійній роботі, при цьому інтегрують позааудиторну та аудиторну форми організації навчання.

У порівнянні з таким технічними засобами як магнітофон чи відеопрогравач навчання з використанням комп'ютера має низку переваг для ефективної організації навчання іншомовного ДМ. Це:

1. Можливість зберігати великий обсяг навчальних матеріалів як у пам'яті комп'ютера, так і на окремому електронному носії (диску, флешці тощо);
2. Висока швидкість виконання комп'ютером заданих користувачем операцій;

3. Автоматичний збір, аналіз та обробка статистичної інформації без порушення процесу навчання, тобто можливість кількісної та якісної обробки даних щодо роботи студента над завданням;

4. Швидкість реакції комп'ютера на дії студента наближується до реакції людини, що створює ілюзію спілкування з викладачем;

5. Робота в діалоговому режимі імітує спілкування з партнером;

6. Наявність зворотного зв'язку у вигляді інструкцій щодо подальшої роботи, консультації тощо;

7. Робота з комп'ютером допомагає студенту подолати психологічний бар'єр, який часто з'являється при використанні іноземної мови як засобу спілкування [6, с. 7];

8. Комп'ютер забезпечує вищий рівень інтерактивності навчання, ніж робота в аудиторії, лінгафонній лабораторії або ж у відеокласі [7, с. 6].

З огляду на те, що навчання ДМ передбачає наявність у студента мовленнєвого партнера, то таким партнером в позааудиторний час може виступати комп'ютер. Використовуючи комп'ютер як мовленнєвого партнера, студент може подолати психологічний бар'єр спілкування ІМ, так як не соромиться, оскільки «...з одного боку – це всезнаючий партнер, а з іншого – лише машина» [6, с. 8].

Ще одна перевага використання електронних засобів для формування англomовної компетентності в ДМ проявляється у можливості заміни викладача комп'ютером. Однією з проблем, яка виникає при самостійному опануванні іншомовним говорінням є те, що не в усіх студентів сформувались достатньо міцні навички, які б забезпечували безпомилкове виконання вправ за умови відсутності постійного контролю та корекції з боку викладача. Таким чином, удосконалення мовленнєвих навичок; корекція й удосконалення мовленнєвих умінь ДМ; закріплення та поглиблення знань з ІМ, одержаних під час аудиторної роботи, залежить від того, як здійснюється керування, контроль і самоконтроль навчальних досягнень студентів без участі викладача. Вибір стратегії керування самостійною позааудиторною роботою тісно пов'язаний, з

одного боку, з типом педагогічної взаємодії, а з іншого боку – з організацією зворотного комп'ютерного зв'язку [8, с. 28].

Однією з найвагоміших переваг комп'ютера у навчанні ІМ є його інтерактивність, яка проявляється в діалогічній взаємодії студента з технічним засобом навчання, що забезпечується постійною та безпосередньою реакцією комп'ютера на відповіді студента під час виконання завдань. При цьому отримані результати виконання тренувальних вправ залишаються конфіденційними, у випадку, якщо не проходить їх запис. А це, в свою чергу, не знижує самооцінки студента, а надає йому можливість самостійно визначити темп роботи і послідовність виконання завдань, в деяких випадках і повторне опрацювання навчальних матеріалів з метою покращення отриманого результату. За таких умов розвиток умінь ДМ та освітньої автономії майбутніх учителів ІМ проходить з позиції гуманізації педагогічного процесу.

За допомогою комп'ютерних технологій вирішуються і проблеми співпраці викладача і студента, а саме, за одне заняття в комп'ютерному класі кожному студенту надається можливість відпрацювати певні репліки, діалогічні єдності, мінідіалоги в активному режимі. У викладача з'являється можливість розробити індивідуальну стратегію навчання кожного студента, проаналізувати його мовний рівень і досягнення та відповідно до отриманих результатів будувати подальший процес навчання. Крім того, використання інтерактивних комп'ютерних методів перетворюють навчальний процес в індивідуальний тренінг, що значно покращує засвоєння мовного та мовленнєвого матеріалу з подальшим його використанням в іншомовній комунікації. Проблемою залишається відсутність стандартизованих навчальних матеріалів, що відповідають цілям підготовки майбутніх учителів ІМ.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій з освітньою метою є ефективним за умови їх відповідності методичним принципам і вимогам щодо побудови процесу навчання ІМ [1, с. 19].

Розглянемо загальні та специфічні педагогічні вимоги до такого продукту. Н. О. Завгорова наголошує, що перед тим, хто створює НКП з ІМ, стоїть

завдання – розробити сценарій програми так, щоб вона: по-перше, вразила уяву користувача і забезпечила практичну спрямованість його діяльності; по-друге, надала йому можливість розібратись у всьому самостійно за допомогою його власного досвіду в зручному темпі роботи і в такий спосіб забезпечити йому перехід до живого творчого спілкування [6, с. 8]. Г. С. Чекаль, узагальнюючи аналіз методичної літератури, а також багаторічний досвід створення комп'ютерних навчальних матеріалів з іноземних мов, висуває чотири основні вимоги до НКП: 1) чітка постановка мети; 2) комунікативна спрямованість; 3) спрямованість на попередження або ліквідацію типових помилок; 4) урахування технічних та дидактичних вимог комп'ютера [8, с. 29].

В НКП для формування англомовної компетентності в ДМ майбутніх учителів ці вимоги реалізуються таким чином.

По-перше, НКП з англійської мови для майбутніх учителів, яка спрямована на опанування ДМ, вимагає паралельного розвитку вмінь англомовного аудіювання та говоріння в діалогічній формі. Це зумовлено тим, кожен учасник діалогу поперемінно виступає як в ролі слухача так і мовця.

По-друге, принцип комунікативності як провідний методичний принцип навчання ІМ передбачає побудову процесу опанування англійським ДМ як моделі реальної комунікації. Це означає, що при навчанні такого мовлення мають бути враховані всі риси, вимоги, стандарти сучасного англомовного спілкування в діалогічній формі. Отже, навчання ДМ слід вести в певній послідовності з урахуванням вихідних методичних положень: принципу комунікативності, який передбачає і принцип ситуативності. Це зумовлене тим, що реальне мовлення є передусім ситуативним, тобто, є зрозумілим і можливим лише в тій ситуації, в якій воно здійснюється.

Комунікативна спрямованість НКП має реалізовуватись: 1) навчальним матеріалом, зокрема автентичними аудіо- та відеодіалогами; 2) навчальними комунікативними ситуаціями, що відображається в інструкціях до комп'ютерних вправ; 3) появою на екрані інформації щодо результатів роботи студента, а також інструкцій щодо подальших його дій.

Третя вимога для навчання майбутніх учителів англійського ДМ є необхідною для попередження можливої інтерференції та типових помилок в мовленні студентів, що досягається включенням до змісту НКП чітко дібраного мовленнєвого матеріалу згідно з активними мовними мінімумами.

Впровадження комп'ютерних технологій у навчальний процес як універсальних засобів з розвитком суспільства переходить на новий осучаснений рівень – використання нових мультимедійних можливостей. Отже, в НКП з англійського ДМ такі технології повинні бути застосовані. Розглянемо можливості мультимедіа докладніше з метою уточнення, як саме це можливо використати для формування компетентності в ДМ.

Використання мультимедійних технологій у навчанні реалізує низку основних методів взаємодії студента з комп'ютером, які традиційно поділяють на активні та пасивні. Активні – це інтерактивні мультимедійні засоби, які передбачають, що студент, працюючи із таким засобом, самостійно обирає підрозділи певної теми, визначає послідовність виконання запропонованих завдань. Для навчання майбутніх учителів англійського ДМ першочергового значення набувають саме активні засоби. Це зумовлено, по-перше, відповідністю активних продуктів принципам навчання іншомовного говоріння, по-друге, можливістю нелінійного представлення навчального матеріалу.

Організація мультимедійних засобів нелінійним способом передбачає пов'язування навчальних матеріалів на основі гіперпосилань, які поєднуються чітко структурованою системою навігації в середині мультимедійного продукту. Саме таке представлення навчальних матеріалів є основою створення авторського продукту, адже, така організація НКП дає можливість студенту самостійно обирати темп роботи, послідовність виконання вправ, а також, в разі необхідності, звертатись до тієї чи іншої інформації.

Потенціал мультимедіа дозволяє використовувати різні способи подачі інформації, які втілюються в відео та звуковий супровід текстів, графіки, анімації, що надає можливість зробити програмний продукт із їх

використанням, по-перше, інформаційно насиченим, по-друге, зручним для сприйняття. Завдяки своїм можливостям мультимедіа виступають як засіб, що одночасно може впливати на різні канали сприйняття інформації.

Найважливіша перевага комп'ютерних засобів навчання ґрунтується на сучасному розумінні принципу наочності. За допомогою мультимедійних засобів поряд із текстовою інформацією, яка репрезентується у різній формі (сторінки книги, газетної статті, календарної сторінки, тексту), на екран може подаватися різна графіка (статичні зображення – кольорові малюнки, фото, таблиці, схеми тощо); динамічні зображення (відеофрагменти, анімація), а також звук (озвучені фрагменти текстів, коментар, музика).

Можливість поєднання текстової з відео- та аудіо інформацією відіграє важливе значення під час навчання саме ДМ на початковому ступені ВНЗ. Так як, одна із проблем організації роботи полягає в тому, що не в усіх студентів сформувались достатньо міцні іншомовні навички. Очевидним за таких умов є те, що вправи для навчання ДМ повинні бути забезпечені надійними чіткими опорами, які б детермінували породження саме таких висловлювань, що диктуються завданням викладача. Такі опори можна представити в НКП з англійської мови, в якій використовуються сучасні мультимедійні технології. В самостійній позааудиторній роботі це допоможе дистанційно спрямовувати та контролювати мовленнєві дії студентів [3, с. 47].

Нові напрямки щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій забезпечують варіативність навчання з урахуванням індивідуальних особливостей студентів, створюють нові стимули для їх успішного оволодіння ІМ. Звичайно, що на занятті НКП виконує функцію допоміжного засобу, а в позааудиторній самостійній роботі певною мірою дублює функції викладача.

Таким чином, розглянувши психолого-педагогічні передумови та методичні засади використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні майбутніх учителів іноземних мов студентів, можна зробити висновок, що їхній потенціал надає можливість організувати навчання англійського діалогічного мовлення як інтерактивний тренінг в позааудиторній

час. Перспектива подальших досліджень полягає в розробці навчальної комп'ютерної програми з англійської мови для формування у майбутніх учителів англомовної компетентності в діалогічному мовленні, а також уточненні висунутих вимог щодо розробки електронних засобів для інших видів мовленнєвої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александров К. В. Мультимедийный комплекс как средство обучения лексической стороне иноязычной речи студентов лингвистического вуза (на материале немецкого языка) : автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.02. "Теория и методика обучения и воспитания" / К. В. Александров. – Нижний Новгород, 2009. – 22 с.
2. Бухлова Н. В. Організація самостійної діяльності учнів / Бухлова Н. В. – Х. : Основа, 2003. – 64 с.
3. Елизаров А. С. Информационно-технологическая поддержка деятельности преподавателя по организации самостоятельной работы студентов при обучении иностранному языку: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Елизаров Антон Сергеевич. – СПб., 2005. – 172 с.
4. Зимняя И. А. Психология обучения неродному языку / И. А. Зимняя. – М. : Русский язык, 1989. – 219 с.
5. Каменєва Т. М. Методика навчання майбутніх менеджерів ділового писемного спілкування англійською мовою з використанням електронного підручника: дис. ...канд. пед. наук : 13.00.02 / Каменєва Тетяна Миколаївна. – К., 2009. – 257 с.
6. Основи методики створення і застосування комп'ютерних програм у навчанні іноземних мов : навч. посіб. / [Асоянц П. Г., Сердюков П. І., Чекаль Г. С. та ін.]. – К., 1993. – 108 с.
7. Радецька С. В. Методика навчання майбутніх економістів професійно спрямованого читання англійською мовою з використанням комп'ютера: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Радецька Світлана Валеріївна. – К., 2004. – 265 с.

8. Чекаль Г. С. Зворотний зв'язок як засіб управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів у комп'ютерних вправах з іноземних мов / Г. С. Чекаль, Т. І. Коваль // Іноземні мови. – 2005. – № 3. – С. 28–31.